

Альтернативні ознаки потерпілого забезпечують гнучкість кримінально-правової норми, оскільки допускають варіативність характеристик особи, достатніх для констатації її статусу потерпілого. Така модель дозволяє ширше охопити соціально небезпечні діяння та адаптувати правозастосування до різноманіття життєвих ситуацій.

Відтак позитивні ознаки прямо називають категорію потерпілого; негативні обмежують її; альтернативні допускають декілька можливих варіантів. Такий поділ підкреслює техніко-юридичний аспект побудови диспозицій.

Латентні ознаки, які не виписані безпосередньо в тексті закону, але логічно випливають із системного аналізу складів кримінальних правопорушень, відіграють ключову роль у точному розмежуванні кримінально-правових заборон. Їх встановлення є необхідним для дотримання принципів юридичної визначеності, системності та узгодженості кримінального законодавства.

Узгоджене застосування позитивних, негативних та альтернативних ознак потерпілого створює підґрунтя для стабільності та передбачуваності кваліфікації, дозволяє уникати помилок правозастосування та забезпечує належний рівень кримінально-правового захисту особи.

Список використаних джерел

1. Загинеї З. А. Герменевтика кримінального закону України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 636 с.
2. Брич Л. П. Теоретичні засади розмежування складів злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2014. 465 с.

Ткаченко Павло Ігорович,

викладач кафедри права Навчально-наукового інституту Дніпровського гуманітарного університету, асистент-дослідник Академії політико-правових наук України, член Асоціації правників України

КВАЛІФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Радіаційна безпека виступає невід'ємною складовою національної безпеки, оскільки безпосередньо пов'язана із захистом населення, довкілля та об'єктів критичної інфраструктури від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання. В умовах сучасних викликів – як техногенного, так і воєнного характеру – порушення вимог режиму радіаційної безпеки набуває особливої суспільної небезпеки. Це зумовлено потенційною можливістю настання тяжких наслідків, серед яких – масові ураження людей, довготривале забруднення територій, створення умов для масштабних техногенних катастроф. Актуальність досліджуваної проблематики зростає у світлі

воєнних дій на території України, які призвели до безпрецедентних загроз для об'єктів із потенційно небезпечними джерелами іонізуючого випромінювання. Особливу увагу привертає й соціальний аспект: у молодіжному середовищі спостерігається небезпечна тенденція до свідомого порушення встановленого режиму доступу до Чорнобильської зони відчуження та зони безумовного (обов'язково) відселення, що в свою чергу значно посилює ризики виникнення негативних наслідків.

Попри очевидну небезпеку, правозастосовна практика у сфері боротьби з порушеннями режиму радіаційної безпеки залишається фрагментарною, а кримінально-правові норми, спрямовані на протидію таким правопорушенням, потребують системного аналізу та наукового переосмислення. У цьому контексті особливої уваги заслуговує дослідження кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого статтею 267-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України), що має стати підґрунтям для удосконалення законодавства та підвищення ефективності його практичного застосування.

Дія ст. 267-1 КК України в першу чергу спрямована на охорону правового режиму територій, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. У такий спосіб держава криміналізує діяння, що посягають на встановлений порядок використання та захисту цих територій, з огляду на їхній особливий статус і підвищений рівень екологічної та радіаційної небезпеки [1, с. 150]. Суспільна небезпечність злочину полягає у тому, що внаслідок вчинення дій, зазначених у ст. 267-1 КК України, виникає загроза загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. Основним безпосереднім об'єктом злочину є громадська безпека в частині контрольованого переміщення продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин чи будь-яких інших об'єктів за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення. Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, екологічна безпека тощо. Предметом злочину, передбаченого ст. 267-1 КК України, є продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова чи інша продукція, а також тварини, риба, рослини та будь-які інші об'єкти, для переміщення яких за межі Чорнобильської зони відчуження або зони безумовного (обов'язкового) відселення закон вимагає отримання спеціального дозволу та проведення дозиметричного контролю. З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 267-1 КК України, полягає у незаконному переміщенні, придбанні чи збуті продуктів харчування, промислової продукції, тварин, риби, рослин або інших об'єктів із зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без

передбаченого законом дозволу чи проведення дозиметричного контролю, за умови обізнаності винної особи про їх походження. Склад злочину, передбаченого ст. 267-1 КК України, має формальний характер, що передбачає визнання діяння закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених у диспозиції дій – переміщення, придбання або збуту предметів злочину – незалежно від настання шкідливих наслідків. Суб'єктивна сторона основного складу злочину характеризується прямим умислом, мотив та мета на кваліфікацію не впливають і можуть бути різними. Відповідальність за придбання предметів злочину настає у разі, коли воно вчинюється з метою їх використання або збуту і при цьому винному заздалегідь відомий факт їх походження із зони відчуження [1, с. 151–154; 2, с. 619].

Щодо кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак порушення вимог режиму радіаційної безпеки. Так, у теорії кримінального права під кваліфікуючими ознаками розуміють передбачені законом притаманні частині кримінальних правопорушень відповідного виду суттєві обставини, що відбивають типовий, значно змінений порівняно з основним складом кримінального правопорушення ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та вплив на законодавчу оцінку вчиненого й міру відповідальності [3, с. 48]. Кваліфікуючі ознаки, поряд з іншими кримінально-правовими засобами, виконують функцію диференціації кримінальної відповідальності, встановлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за кримінальне правопорушення з основним складом межі типового покарання [4, с. 366; 5, с. 618].

Аналіз відповідних частин ст. 267-1 КК України дозволяє дійти висновку, що кваліфікуючою ознакою переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без надання передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів є мета збуту. Дана кваліфікуюча ознака передбачена в ч. 3 ст. 267-1 КК України [1, с. 154]. Дана кваліфікуюча ознака підкреслює наявність спеціальної мети у винної особи, що полягає у отриманні матеріальної чи іншої вигоди від незаконної діяльності, і водночас свідчить про особливо суспільно небезпечний характер діяння, оскільки воно створює ризики для життя та здоров'я людей, а також для радіоекологічної безпеки.

Водночас, ч. 4 ст. 267-1 КК України передбачає як особливо кваліфікуючі ознаки, крім двох ознак, що стосуються суб'єкта злочину, також спричинення загибелі людей та інших тяжких наслідків. В особливо кваліфікованому складі щодо порушення вимог режиму радіаційної безпеки можливий лише прямий умисел, а щодо загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків – лише

необережність (як злочинна самовпевненість, так і злочинна недбалість). У разі порушення вимог режиму радіаційної безпеки та умисного заподіяння шкоди відповідальність настає за сукупністю зазначеного злочину та умисного злочину проти життя, здоров'я чи власності [2, с. 620].

Під ознаками, що стосуються суб'єкта злочину в ч. 4 ст. 267-1 КК України варто розуміти дії вчинені службовою особою або повторно. Так, відповідно до положень ч. 3 ст. 18 КК України, службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [6].

Разом з тим, згідно зі ст. 32 КК України, повторністю злочинів визнається неодночасне вчинення однією особою двох або більше злочинів, передбачених: тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України, різними статтями Особливої частини КК України і статтею, за якою кваліфікується наступний злочин, а також вчинення попереднього злочину, зазначеного як кваліфікуюча ознака. При цьому, важливо підкреслити, що для визначення повторності немає значення чи засуджувалася особа за раніше вчинений злочин. Разом з тим, для правильної кваліфікації потрібно відрізнити продовжуваний злочин від триваючого, що визначається як одиничний злочин, який розпочавшись діє чи бездіяльністю особи, у подальшому вчиняється безперервно протягом більш-менш тривалого часу [2, с. 105–108].

Спричинення загибелі людей як особливо кваліфікуюча ознака кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 267-1 КК України – смерть хоча б однієї особи. Іншими тяжкими наслідками в контексті порушення вимог режиму радіаційної безпеки можуть бути, зокрема, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження хоча б одній особі або середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам [2, с. 612].

Зважаючи на отримані результати та значущість проблеми забезпечення радіаційної безпеки, зокрема із урахуванням сьогоденних тенденцій, актуальні питання кримінально-правової характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки становлять підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Ткаченко П.І. Порушення вимог режиму радіаційної безпеки: кримінально-правовий аналіз. Право і суспільство. 2025. № 3. С. 147–155.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
3. Гуторова Н. О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності. Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності: матер. наук.-практ. конференції. Харків: «Кроссрод», 2006. С. 47–50.
4. Марін О. К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. XII регіон. наук.-практ. конф. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. С. 366–369.
5. Тагієв С. Р. Кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення як засоби диференціації кримінальної відповідальності. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 3. С. 617–620.
6. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Топчій Віталій Васильович,

працівник Державного бюро розслідування,
доктор юридичних наук;

Пирожик Олександр Веніамінович

депутат Волинської обласної ради

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ, ЩО ВИЗНАЧЕНІ В СТ. 436² КК УКРАЇНИ

Як показали результати аналізу, у ч. 1 ст. 436² КК допущено декілька правових прогалин, які суттєво впливають на кваліфікацію визначених у диспозиції зазначеної статті суспільно небезпечних і караних діянь та в подальшому приводять до численних скарг учасників кримінального провадження щодо обґрунтованості винесених у зв'язку з цим рішень судів різних інстанцій, а також впливають на рівень інформаційної та національної безпеки у контексті протиправних посягань на державний суверенітет, територіальну цілісність і незалежність України.

Зокрема, результати проведеного аналізу засвідчили той факт, що у вказаній частині ст. 436² відсутні такі необхідні ознаки складу злочину, як: «вчинення дій» (об'єктивна сторона) та «публічність» (спосіб вчинення даного кримінального правопорушення). Як